Д. С. Байгунаков, Ғ. Т. Бексеитов

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТАС ДӘУІРІ АРХЕОЛОГИЯСЫ: ТЕОРИЯСЫ, ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ

Алматы 2017

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ТАРИХ, АРХЕОЛОГИЯ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕТІ
АРХЕОЛОГИЯ, ЭТНОЛОГИЯ ЖӘНЕ МУЗЕОЛОГИЯ КАФЕДРАСЫ
«ГЕОАРХЕОЛОГИЯ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ЗЕРТХАНАСЫ

Д. С. Байгунаков, Ғ.Т. Бексеитов

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТАС ДӘУІРІ АРХЕОЛОГИЯСЫ: ТЕОРИЯСЫ, ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ

Монография

Алматы
«Қазақ университеті»
2017

ӘОЖ 902/904
КБЖ 63.4 (5 Қаз)
Б 17

*Баспаға әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Ғылыми кеңесі
(Хаттама № 6, 27.02.2017) және
Редакциялық-баспа кеңесі ұсынған
(Хаттама № 3, 17. 03.2017)*

Пікір жазғандар:
тарих ғылымдарының докторы, профессор **М.У. Шәлекенов**
тарих ғылымдарының кандидаты, доцент **Ғ.Т. Искаков**

Монография мемлекеттік тапсырыс: «Халық – тарих толқынында» бағдарламасы аясындағы «Халықаралық ғылыми артефактылардың жасын анықтау» жобасының қаражаты есебінен шығарылды.

Байгунаков Д.С., Бексеитов Ғ.Т.
Б 17 Қазақстанның тас дәуірі археологиясы: теориясы, зерттеу әдістері мен нәтижелері: монография / Д.С. Байгунаков, Ғ.Т. Бексеитов. Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 146 б.
ISBN 978-601-04-2094-6

Ғылыми еңбекте тас дәуірінде Қазақстан аумағын мекендеген байырғы адамдардың тарихын ашып көрсететін археологиялық ізденістердің негізгі нәтижелері сараланған. Еңбекте тас дәуірі археологиясының теориялық-методологиялық мәселелері, ғалымдар тарапынан қолданылатын негізгі ғылыми әдістер кешені, алынған нәтижелердің отандық археология тарихнамасындағы орны, ғылымға қосылған үлесі мен ғылыми бағыттары, ой-тұжырымдардың дамуы және бүгінгі тандағы өзекті сауалдар қарастырылады. Сонымен қатар Қазақстан тас ғасыры археологиясының алдында тұрған міндеттері, негізгі сауалдары көтеріледі. Еңбек археолог, тарихшы, этнолог, мәдениеттанушы, т.б. мамандық иелеріне, сондай-ақ көне тарихқа қызығушылық танытатын көпшілік қауымға арналған.

ӘОЖ 902/904
КБЖ 63.4 (5 Қаз)

ISBN 978-601-04-2094-6

© Байгунаков Д.С., Бексеитов Ғ.Т., 2017
© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2017

КІРІСПЕ

Тақырыптың өзектілігі. Қазақстан Республикасының аумағында тас ғасыры ескерткіштері соңғы жылдары біршама жүйелі түрде зерттеліп жатыр. Соңғы мәліметтер бойынша, еліміздің аумағында 500-ден астам палеолиттік, 50 шақты мезолиттік, 1000-ға жуық неолиттік (үңгірлік тұрақтардан бастап, теріліп алынған жекелеген материалдарға дейін) ескерткіштер анықталған. Ал оларды зерттеудің қалыптасуы мен даму жолдарын айқындау, тас ғасыры проблемаларына ғалымдар көзқарастарының эволюциясын ашып көрсету, әрбір дәуірдің индустриялар генезисін жүйелеу еліміздің тарихындағы аса өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Осы дереккөздерінен төл тарихымыздың бастаулары жөнінде аса құнды мағлұмат алуға болатындығы да тақырыптың өзіндік ерекшелігін көрсетеді. Тас ғасырының негізгі мәселелеріне арналған бұл жұмыс ежелгі адамдар өміріндегі аңшылық пен терімшілік, балық аулаушылықтың рөлі, өнім өндіру шаруашылығына көшу, қоныстар мен тұрақжайлардың орналасуы, алғашқы қауымдық идеологияның қалыптасуы және оның мазмұны мен сипаты, тас құралдардың жетілдірілуі және функциялары, ерте дәуірдегі өнер, тіпті, табиғи ортаның адам санасына ықпалы секілді ауқымды тақырыптарды қамтиды. Бұлар жөнінде тарихи шындыққа қол жеткізу өз тарапында ежелгі тарихымыздың басқа да бірқатар проблемаларын ашуға септігін тигізеді. Бірде-бір ғылым саласы өзінің өткен жолдарын, даму сатыларын, жетістіктері мен кемшіліктерін жүйелі түрде зерделеп отырмай, болашағын дәл анықтай алмайды.

Бүгінгі таңда археологиялық ізденістердің кең қанат жаюы және осының нәтижесінде тың материалдардың көбеюі тас ғасы-

7-сурет (Кемер)

МАЗМҰНЫ

Кіріспе ... 3

І БӨЛІМ. ТАС ДӘУІРІН ЗЕРТТЕУДЕГІ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСТАНЫМДАР ... 14
1.1 Қазақстан аумағындағы шөлді және шөлейтті аймақтардағы палеолит ескерткіштерін зерттеу методикасы ... 14
1.2 Алғашқы қоныстануға қатысты теориялық-методологиялық ұстанымдар ... 24

ІІ БӨЛІМ. ТАС ДӘУІРІНДЕГІ МӘДЕНИ-ТАРИХИ КЕЗЕҢДЕР: ТАРИХНАМАЛЫҚ ТАЛДАУ ... 34
2.1. Мезолит пен неолит дәуірлерінің тарихи орны: көзқарастар мен пікірлер ... 34
2.2. «Неолит» пен «энеолит» терминдерінің мәні мен мағынасы ... 48

ІІІ БӨЛІМ. ТАС ДӘУІРІН ЗЕРТТЕУДЕГІ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР ... 56
3.1. Тас құралдарын зерттеу әдістемесі және жергілікті индустриялар эволюциясы ... 56
3.2. Палеоэкономика және тас ғасырындағы баспаналар мәселесі ... 72
3.3. Аңшылық пен терімшіліктен өнім өндіру шаруашылығына көшу сауалдары ... 84

IV БӨЛІМ. ТАС ҒАСЫРЫ ЕСКЕРТКІШТЕРІН ЗЕРТТЕУДІҢ КЕЙБІР НӘТИЖЕЛЕРІ ... 98
4.1. Мұғалжар және Солтүстік Арал бойының тас дәуірі ескерткіштері индустриясы: әдістері мен сипаты ... 98
4.2. Қаратаудың солтүстік-шығыс беткейіндегі ескерткіштердің мәдени атрибуциясы. ... 108

Қорытынды ... 115

Пайдаланылған деректер тізімі ... 122
Түсіндірме сөздік ... 138
Қысқартылған сөздер ... 140
Қосымша ... 141